

აბაკი ბაშრაძე

ეკონომიკის დოქტორი, აკ. წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის და ქუთაისის უნივერსიტეტის ასოც. პროფესორი

სიცოცხლის ხანგრძლივობის ზრდის წყაროს - ჯანდაცვის ინვესტირების საკითხისათვის

„უამი არს შობისაჲ და უამი სიკუდილისაჲ“ (ეკლ. 3,2)

საქართველოს ეკონომიკის განვითარების ეროვნული პროგრამის 2013-2017 წლების განმავლობაში

ადარ დაობენ იმ ფაქტზე, რომ მოსახლეობის ჯანმრთელობის მდგომარეობასა და ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდას შორის პირდაპირი და მჭიდრო კავშირია, რამეთუ ეკონომიკური ზრდა ქმნის საწყის პირობებს ჯანმრთელობის მდგომარეობის ამაღლებისთვის [1] და, პირიქით, ჯანმრთელი და დღეგრძელი მოსახლეობა ეკონომიკურ და ბიზნეს პროცესებში ჩართვის და ადამიანური კაპიტალის მაქსიმალურად გამოყენების საშუალებაა და ეკონომიკური ზრდის ძირითადი ხელისშემწეობი ფაქტორია, სიცოცხლის ხანგრძლივობის ზრდის და მოკვდაობის შემცირების ფონზე. აქედან გამომდინარეებს ცნობილი კანონზომიერებაც: ქვეყნის საერთო განვითარების მამოძრავებელი ძალა - ადამიანური კაპიტალის განვითარებაა, რომლის საფუძველი დღეგრძელი და ჯანმრთელი მოსახლეობაა!

ამ პროცესების სრულყოფილი დახასიათება და მეცნიერული შესწავლა განსაკუთრებული მონღომების საგანი უნდა იყოს სამეცნიერო წრეების და მმართველობითი სექტორის მხრიდან. საკითხის სათანადო დონეზე წარმოდგენას აქამდე ხელს უშლიდა რიგი ფაქტორები [2]. დაპირებებმა და „გაურკვეველმა სადაზღვევო პაკეტებმა“ სახელმწიფოს და სადაზღვევო ბაზრის მონაპოვლისტების მხრიდან (ასევე, სადაზღვევო ბაზრის განუვითარებამ) დადი დაასვა მოსახლეობის ჯანმრთელობის დონის ზრდას და იგი თავისი შედეგებით აისახა კიდევ სხვადასხვა შინაარსის მაკრო მაჩვენებლების არასათანადო დინამიკურ ცვლილებაში.

ჯანმრთელობის მდგომარეობის გაუმჯობესების კვალად, მცირდება მოსახლეობის მოკვდაობა და იზრდება სიცოცხლის ხანგრძლივობა [3]. ჩატარებული კვლევებიც ადასტურებენ იმ ფაქტს, რომ ჯანმრთელობის მდგომარეობის ამაღლებაზე ზრუნვა იწვევს მოსახლეობის ცხოვრების დონის დიფერენციაციის ხარისხის შემცირებას, სიღარიბის დაძლევას და შემოსავლების „თანაბარ განაწილებას“ [4], რაც ძალზე აქტუალური და მნიშვნელოვანია დღეს. ე.ი. აუცილებელია იმ მაჩვენებლების მიმოხილვა, რომელთა დახასიათებით დაგადგენთ ქვეყნის მოსახლეობის ჯანდაცვაში დანახარჯების ეფექტურობას და სიცოცხლის ხანგრძლივობის დინამიკურ ცვლილებებზე მომქმედი ფაქტორების გავლენის შესაძლებლობებს.

ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების, ერთ სულ მოსახლეზე მშპ-ს და ურბანიზაციის ტემპის, ქალაქის მოსახლეობის ხვედრითი წილის, ოჯახის კეთილდღეობის მაჩვენებლის [5], შემოსავლების დიფერენციაციის მაჩვენებლებისა [6] და უმუშევრობის დონის ცვლილება არის ის ძირითადი მახასიათებლები, რომელთა საშუალებით შესაძლებელია შესწავლილ იქნას პრობლემა კომპლექსურად.

მსოფლიოში წელიწადში დაახლოებით 8 მილიონი ადამიანი გარდაიცვლება [7] და სიკვდილი ყველაზე ხშირი ფაქტია ყველა ქვეყანაში. მოკვდაობის შემცირება და მისი სტრუქტურის სასურველი შეცვლა ყველაზე მძიმე ამოცანაა ნებისმიერი მთავრობისათვის. მის წინააღმდეგ საბრძოლველად გასააქტიურებელია ეკონომიკური, სოციალური და დემოგრაფიული კვლევა და მაჩვენებელთა ყოველმხრივი ანალიზი, როგორცაა მკვლევლობისა და ჯანმრთელობის განძრახ მძიმე დაზიანების (%0-ში); თვითმკვლევლობის (%0-ში) და მიგრაციის საღდოს (%0-ში); განქორწინების სიხშირის [8] და აღკოპოლური სასმელების მოხმარების ინტენსივობის ცვლილება, მოკლედ მოსახლეობის ეკონომიკური, სოციალური და დემოგრაფიული ქვეყნის თავისებურებების სრული გათვალისწინება.

ვინაიდან ეს მანქანებლები ატარებენ ფაქტორულ ხასიათს, ამიტომ აუცილებელია კორელაციულ-რეგრესიული ანალიზიც, რომელიც მნიშვნელოვანი დასკვნების გამოტანის საშუალებას მოგვცემს. შედეგად, ავხსნით კავშირს და ვიპოვით დამოკიდებულებას ჯანმრთელობის მდგომარეობას, მიგრაციას, ჯინის კოეფიციენტს, სოციალური, ეკონომიკური და დემოგრაფიული ქვეყნისა სხვადასხვა მანქანებლებსა და მოსალოდნელი სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობას შორის. რთულია ამ კავშირების მიზეზ-შედეგობრივი კავშირის ხარისხის გაანგარიშება, თუმცა კომპლექსურად ეკონომიკური და სოციალურ-დემოგრაფიული პარამეტრების ცვლილების ერთმანეთთან შედარება იძლევა საშუალებას გამოვიტანოთ მნიშვნელოვანი დასკვნები, მათ შორის, რაც უფრო სასურველია სოციალურ-ეკონომიკური სიტუაცია ქვეყანაში მოდიანად, მით უფრო სტაბილურია სოციალური გარემო საერთოდ და ოჯახებშიც; იმატებს ქალაქისა და სოფლის ნიშნით მოსახლეობის შემოსავლები (მათ შორის, ჯინის კოეფიციენტის სასურველი ცვლილება); ნაკლებია ადამიანური კაპიტალის გადინება (მიგრაციის ხარჯზე), მცირდება უმუშევრობის დონე და დანაშაულებრივი ქმედებების სიხშირე (საკუთარი თუ სხვა პიროვნების მიმართ) და ა.შ. შესაბამისად, იზრდება მოსალოდნელი სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა დაბადებისას როგორც მოდიანად მოსახლეობისათვის, ისე ასაკის, სქესისა და საცხოვრებელი ადგილის (ქალაქი-სოფელი) მიხედვით.

როგორც წესი, მხოლოდ ეკონომიკური ფაქტორები [9] აღარ არიან გადამწყვეტი ჯანდაცვის მდგომარეობის გაუმჯობესებაზე, მოკვდაობის შემცირებაზე და სიცოცხლის ხანგრძლივობის ზრდაზე. ასევე მნიშვნელოვანია სოციალური ფაქტორების გავლენაც. მათი ერთობრივი ზემოქმედების გათვალისწინებით, გრძელვადიან პროგნოზებზეც ზრუნვა უკვე დროულია, რადგან არა მხოლოდ განვითარებად, არამედ განვითარებულ ქვეყნებსაც კი ემუქრება „დაბერების“ სიმწვავე [10], რადგან სიცოცხლის ხანგრძლივობის ზრდასთან ახლავს მოსახლეობის დაბერება, როგორც თანამედროდელ უქტი, რომელიც, თავის მხრივ, ასევე შეიძლება აღმოჩნდეს ეკონომიკური და სოციალური პროცესების მკვეთრი ცვლილებების შედეგი, და დაუფიქრებელმა ნაბიჯებმა შეიძლება უარყოფითი გავლენა მოახდინოს საზოგადოებრივ ცხოვრებაზე, განსაკუთრებულად როგორც ქვეყნის ისე ცალკეულ მოქალაქეების ბიუჯეტის სტრუქტურაზე. ამდენად, პარალელურად უნდა გაიზარდოს სახელმწიფო ხარჯები სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის მანქანებლის ზრდის ხელშეწყობისათვის ყველა მიმართულებით (სწორი დემოგრაფიული, სოციალური და ეკონომიკური პოლიტიკის კვალობაზე).

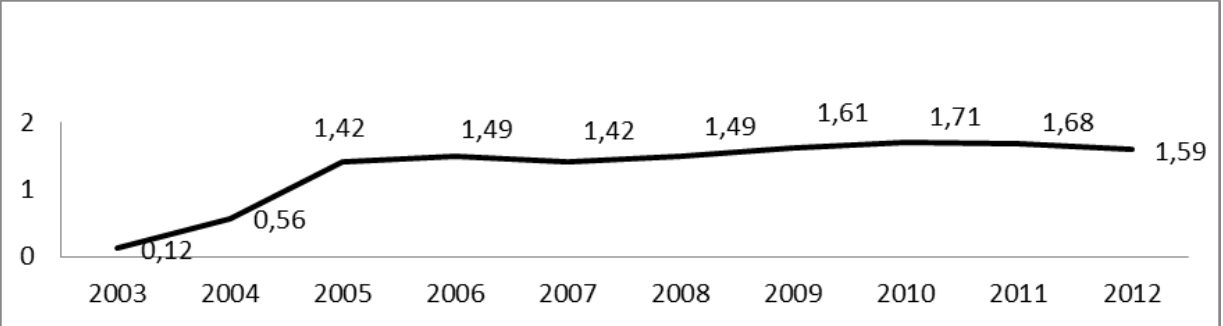
სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის ანალიზის სრულყოფს კვლევები საერთო და პიროვნული ფაქტორების გათვალისწინებითაც, როგორცაა მოქალაქეების მდგომარეობა სოციალურ „იერარქიაში“, ქვეყნის თავისებურებანი (მათ შორის, მავნე ჩვევებისადმი და კრიმინალიზმისადმი მიდრეკილება) და ჯანმრთელობის ზოგადი მდგომარეობა („სითულის“ ხარისხი). ისინი შეიძლება ატარებდნენ ცალკეული მოქალაქეებისთვის შემთხვევით ხასიათს, მაგრამ სოციალური ჯგუფებისათვის და, საერთოდ, მოსახლეობისათვის ცხოვრების დონეზე ახდენენ საკმაო გავლენას. საერთო ჯამში, პიროვნული, ეკონომიკური, სოციალური და დემოგრაფიული ფაქტორები არიან მოსახლეობის სიცოცხლის ხანგრძლივობის და ჯანდაცვის მდგომარეობის გაუმჯობესების გამსახდრელი „ექტორები“.

ამ კონტექსტში, საზოგადოებრივი ჯანდაცვის მდგომარეობის გაუმჯობესების მიზნით, საჭიროა სადაზღვევო ბაზრის განვითარებაზე ორიენტირება და სახელმწიფო მხარდაჭერის პოლიტიკა კერძო საპენსიო ფონდების შექმნისა და წახალისებისაკენ, რადგან მომავალში ქვეყანა აღმოჩნდება პრობლემათა დიდი ჯგუფის წინაშე. მოსახლეობის „დაბერება“ და, მით უფრო, საპენსიო ასაკის მოქალაქის სიცოცხლის ხანგრძლივობის ზრდა და მათზე მზრუნველობა მართალია საამაყო, მით უფრო, ტრადიციული და ქრისტიანული საქართველოსთვის, მაგრამ ამ პროცესების მხარდაჭერა და მართვა დიდი მოცულობის ხარჯებთან იქნება დაკავშირებული, შესაბამისად, სტრატეგიებისა და საპროგნოზო ორიენტირების დასახვა და მათი გადაწყვეტის გზები უნდა იყოს შესწავლილი გლობალურ კონტექსტში, რადგან ცალკეული ასაკისათვის სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის მოსალოდნელი მატება და ამით გამოწვეული ჯანდაცვაზე ხარჯების აუცილებელი ზრდა გამოიწვევს არასასურველ „ეკონომიკურ შედეგებს“...

ხელისუფლება მუდმივად უნდა იყოს დაინტერესებული სადაზღვევო ბაზრის განვითარებაზე [11], რაც მოსახლეობის ჯანდაცვის მდგომარეობის გაუმჯობესების წინა პირობაა! ქვეყნის ადამიანური კაპიტალის განვითარება დამოკიდებულია არა მხოლოდ ახალი ჯანდაცვის ობიექტების ან ერთჯერადი ღონისძიებების დაფინანსებაზე, არამედ მთავრობის მიერ გატარებული ჯანმრთელობის დაცვის პოლიტიკის [12] შემადგენელი ცალკეული სტრუქტურული მიმართულების პროგრამის ეფექტიანობაზე, რადგან მხოლოდ ამ შემთხვევაში დადგინდება თითოეული ხარჯის უკუგება, ზუსტი სტრატეგიული და საპროგნოზო ორიენტირების პროდუქტიულობის წინასწარი განსაზღვრა. ყოველივე ეს დაეხმარება მმართველობით სექტორს, სრულად აკონტროლოს ადამიანური კაპიტალის არასასურველი მოძრაობის რაოდენობრივი (მოკვდაობა და მიგრაცია) და ხარისხობრივი (შრომითი პოტენციალის შემაფერხებელი [13]) ასპექტები.

გრაფიკი №1

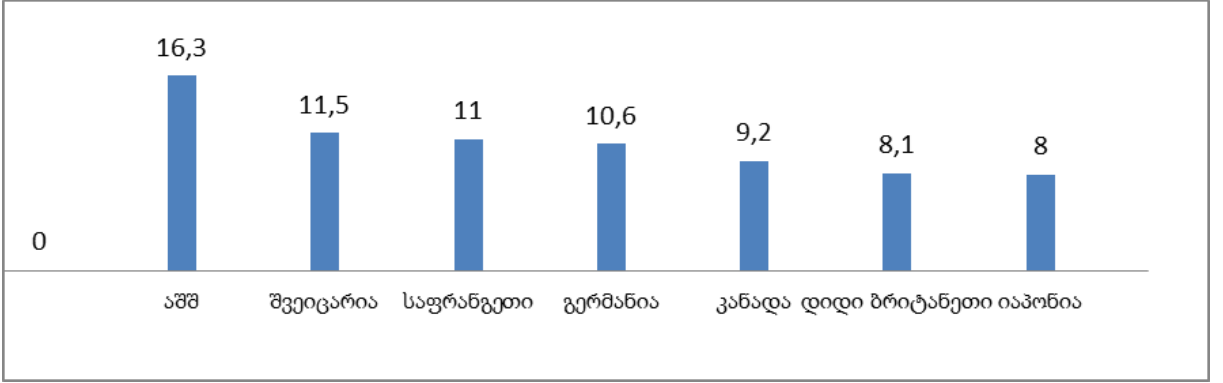
ჯანდაცვაზე ხარჯების ფარდობა მშპ-ს მოცულობასთან 2003-2012 წწ. (%-ში, [14])

მძიმე მატერიალური მდგომარეობა აფერხებს ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებას და სიღარიბის დაძლევას. ჯანდაცვაში ინვესტირება - ეკონომიკური ზრდის მნიშვნელოვანი წინაპირობაა და ეროვნული განვითარების პროგრამის მთავარი კომპონენტი უნდა იყოს. მიღწევები გამოჩნდება, თუ პრიორიტეტი გახდება მოსახლეობის დაბალშემოსავლიანი ოჯახებისადმი განსაკუთრებული ყურადღების მიქცევა [15]. როგორი იყო ჯანდაცვაზე მთავრობის მხრიდან ზრუნვის დინამიკა [16], ამაზე მეტყველებს გრაფიკი №1. თუ ვენდობით ოფიციალურ სტატისტიკას ჯანდაცვის ხარჯებსა და მშპ-ს შორის თანაფარდობა ძალიან არასახარბიელოა, ხოლო ამ თანაფარდობის ორნიშნა ნიშნულამდე მისვლა ალბათ ოცნებად დარჩება. სხვა ქვეყნებთან შედარებას აზრი არ აქვს, რადგან იქ ნამდვილად სხვა სურათია (იხ. გრაფიკი №2).

გრაფიკი №2

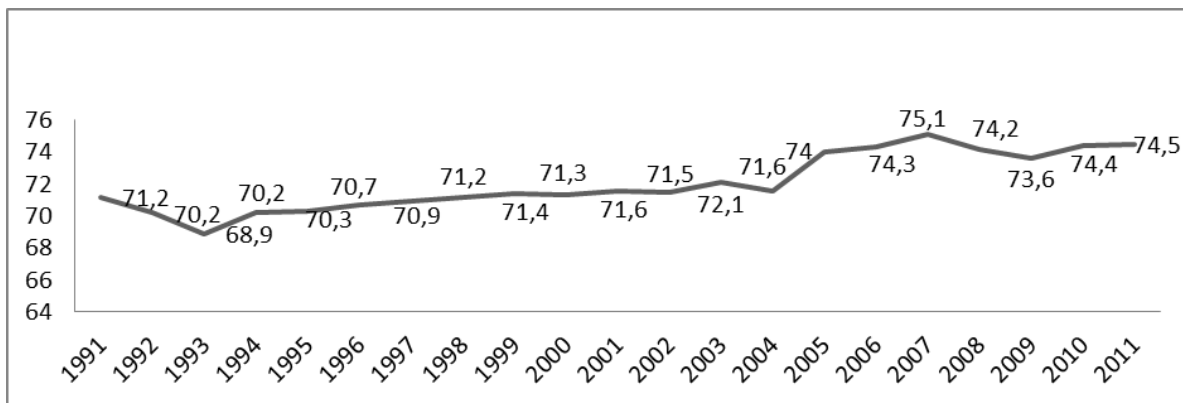
ჯანდაცვის ხარჯების ფარდობა მშპ-სთან (2010 წ., %-ში, [17])

მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური და ჯანმრთელობის დაცვის მდგომარეობას ყველაზე ზუსტად ახასიათებს მშპ-ს შეფარდებითი და საშუალო მაჩვენებლები, მოსახლეობის დაავადებისა და მოკვდაობის კოეფიციენტები, მოსალოდნელი სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის (იხ. გრაფიკი №3) და სხვა მაჩვენებელი. სიცოცხლის ხანგრძლივობის 1991-2001 წწ. დინამიკა თითქმის სახარბიელოა, მაგრამ უნდა გავითვალისწინოთ, რომ თუ დღეს რაიმე გვაქვს, მათ შორის, ეკონომიკური კეთილდღეობის არსებული მდგომარეობა და სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის „ვეროსული“ მაჩვენებელი (განსაკუთრებით ქალებში), იგი უშუალოდ ჯანდაცვის მიმართულებით ისტორიულად სამამულო მიღწევის შედეგია, რაც ჩანს კიდევ მოსახლეობის არცთუ დაბალი სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის და ზრდასრული მოსახლეობის მოკვდაობის შემცირებული მაჩვენებლების პირობებში [18]. ასე რომ ტრადიციული ქართული დღეგრძელი სიცოცხლის საიდუმლო თაობების ნაღვაწით მიღებული სიმდიდრეა და არ უნდა დაიკარგოს, რადგან ითვლება, რომ შემკვიდრეობითობის გავლენის წილი სიცოცხლის ხანგრძლივობზე 25%-ა [19] და მის ზრდაზე ზრუნვას გაძიერება ჭირდება, მით უმეტეს რომ გრძელვადიანი პერსპექტივა არ გველოდება XX საუკუნის 90-ანი წლების დემოგრაფიული დინამიკის გამო.

გრაფიკი №3

საქართველოს მოსახლეობის სიცოცხლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა დაბადებისას (წელი) 1991-2011 წწ [20].

„ყველაფერი დადის ფულზე“. ღირებულების შეფასება, რომელსაც ადამიანები ანიჭებენ ჯანმრთელობას, ურთულესია, რადგან საქმე არ გვაქვს საბაზრო საქონელთან, თუმცა ირიბად შეიძლება შეფასდეს ის არჩევანი, რომელსაც ადამიანები აკეთებენ ფულსა და ჯანმრთელობას შორის. 21-ე საუკუნის დასაწყისში, ევროპის ქვეყნებში მოსახლეობის კეთილდღეობის ზრდაზე დანახარჯები, დაკავშირებული სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის ზრდასთან, მშპ-თან 29-38% იყო [21]. რატომ ასეთი მოშურნეობა? კვლევებმა აჩვენა, რომ დაავადების მიზეზით სამუშაოს გაცდენა იწვევს მნიშვნელოვან ზარალს; მოქმედებს შრომის ნაყოფიერებაზე, დასაქმებაზე, დანახარჯებზე და ინვესტიციებზე, აღარაფერს ვამბობთ გარდაცვალებით მიღებულ ზარალზე [22] და ეს ძალიან მნიშვნელოვანი შესწავლის ობიექტი უნდა გახდეს [23].

სულ უფრო ნათელი და ყურადსაღები ხდება ის ფაქტი, რომ სოციალურ-ეკონომიკურ კვლევებში, რომელიც ეხება ადამიანურ კაპიტალს, აუცილებელია ჩაირთოს პიროვნული, მისი სულიერი მხარეც, რადგან ადამიანური კაპიტალის მოძრაობის და დაგროვების მყარი საფუძველი და აუცილებელი პირობა (თუნდაც საქართველოს მაგალითზე) მოსახლეობის ფიზიკური და სულიერი განვითარებაა, რამეთუ არასასურველი პოპულაციის ან/და ინდივიდუალური ჯანმრთელობის მდგომარეობის დაბალი დონის შემთხვევაში, ადამიანურ კაპიტალში სხვა მიმართულებით ინვესტირება ჩვეულებრივ დაბალეფექტურია [24, 60-64]. ამ პროცესებზე გავლენას ახდენს, ასევე, ისეთი მნიშვნელოვანი ფაქტორები, როგორიცაა სასიამოვნო საოჯახო და სამუშაო ატმოსფერო, მუდმივი სამუშაო ადგილი, კარიერული წინსვლის რე-

ალური პერსპექტივები და ა.შ.

„შეიძლება დაუპირისპირდე შემოჭრილ არმიას, მაგრამ ვერ დაუპირისპირდები იდეას, რომლის დრო დადგა“ (გ. ჰიუგო). მისასაღმებელია ის ფაქტი, რომ ადამიანური კაპიტალთან დაკავშირებული პრობლემების ანალიზის დროს და სოციალურ-ეკონომიკური თუ ბიზნეს პრობლემების გადაწყვეტაში, სულ უფრო მეტი შრომა ეძღვნება თეოლოგიური სწავლების გამოყენებას. ნაშრომი მონდომებულია გამოძებნოს ის გზები ან გააქტიუროს მოსაზრებები თუ როგორ შეიძლება გაიზარდოს სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა, ჯანდაცვის მდგომარეობის გაუმჯობესობის და მოკვდაობის შემცირების ხარჯზე. სწრაფი ეფექტის მისაღწევად, პრობლემაზე საზოგადოებრივ ზრუნვას აუცილებლად უნდა მიეზღოს ინდივიდუალური მცდელობა. ეს უკანასკნელი დამოკიდებულია პიროვნულ თვისებებზე და ამ საკითხისადმი პერსონალურ დამოკიდებულებაზე. აქ კი მნიშვნელოვან როლს თამაშობს რელიგიური ფაქტორი „სიკვდილის და დღევრძელი სიცოცხლის“ სწავლების შესახებ, ისტორიული წარსულის გათვალისწინებით.

„მაუწყე მე, უფალო, აღსასრული ჩემი, და რიცხვ დღეთა ჩემთა რავედენ არს, რათა უწყოდი, რადა მაკლს მე“ (ფს. 38, 5). სიცოცხლე, სიკვდილი და, ზოგადად, დრო ერთმანეთის განუყოფელი ნაწილია. არ არსებობს სიცოცხლე დროის გარეშე და დრო სიცოცხლის გარეშე, რომ აღიწეროს და გაიზომოს. დაბადება-გარდაცვალება-დაბადება... საზოგადოებისთვის და ოჯახის წევრებისთვის თითქოს თვითრეგულირებადი და მარტივი, მერეს მხრივ კი ურთულესი პროცესია. როდის იწყება და როდის მთავრდება სიცოცხლე? ყველაზე ზუსტი თანამედროვე გაანგარიშებიც კი უძლურია ჩვენი გარდაცვალების (სიკვდილის დადგომის) თარიღის დასადგენად, რამეთუ ეს მხოლოდ ღვთისთვისაა ცნობილი. ურწმუნოები სვამენ კითხვას უნდა გექნდეს ხანგრძლივი სიცოცხლის იმედი ან/და გვეშინოდეს თუ არა სიკვდილის? მასზე პასუხს სცემს წმ. ბარსანოფი დიდი ერთ-ერთ მორჩილს: „მე რომ გითხრა იცოცხლებ თუ მოკვდები, ეს შენ სარგებელს არ მოგიტანს. რამეთუ, თუ გეტყვი მოკვდები მეთქი, მაშინ შენი ცხონება თითქოსდა ნაძალადევი იქნება; იმიტომ რომ, როდესაც საკუთარ თავს სიკვდილის მარწუხებში დაინახავ, როგორღაც საჭიროების გამო, უარს იტყვი შენს საკუთრებაზე. ხოლო, თუ დიდი ხნის სიცოცხლის იმედი გაქვს და ცხონებას მოისურვებ, მაშინ აზრებს სიკეთის ქმნაში განიმტკიცებ და უეცრადაც რომ მოკვდე, შენი ცხონება თავისუფალი ნებიდან გამომდინარე იქნება [25, 174].“

სიცოცხლეზე როგორც დღევრძელ ისე მარადიულზე (ამ უკანასკნელს ენიჭება განსაკუთრებული მნიშვნელობა ტრადიციული რელიგიების აღმსარებელი მოსახლეობისთვის) და სიკვდილზე (გარდაცვალებაზე) სხვადასხვა ეპოქაში და ერებში სხვადასხვაგვარი წარმოდგენა ჰქონდათ. ასე მაგალითად, ძველეგვიპტური სწავლება „მკვდართა წიგნი“, მთლიანად აგებული იმ გალობებზე, პიმენტზე თუ ლოცვებსა და წყევლებზე, რომლებიც პირდაპირ კავშირშია დაფვლასა და სიკვდილთან. ამასთან, ძირითადი ზრუნვა გარდაცვლილზე მიმართულია მხოლოდ ერთი მიმართულებით: თუ როგორ „გადარჩეს“ სული სიკვდილის შემდეგ [26]. ტიბეტური „ბარდო თხედოლ“ (ბარ-დო ტჰოს-გროლ) ასწავლის ერთგვარ ინსტრუქციებს „სიკვდილის პირზე“ მყოფთა სულის მომავალ ცხოვრებაზე გარკვევის შესახებ, თუმცა მნიშვნელოვანი განსხვავებით სხვა „ტრადიციული რელიგიების“ სწავლებიდან (მაგ., ლამას ამოცანა აუხსნას მომაკვდავს, რომ ყველა საშინელებას ან სილამაზეს რასაც ის ნახავს, არის მისი წარმოსახვის შედეგი და ა.შ. [27]).

ბუდიზმში სხეულის გარდაცვალების სწავლება მნიშვნელოვანწილად განსხვავდება სხვა ტრადიციული რელიგიების სწავლებას, ამიტომ ვერც შევადარებთ მას გარკვეული პარალელებების დასადგენად, რადგან როგორც ცნობილი რელიგიათმცოდნე გ. ოლდენბერგი ამბობს, რომ „ბუდიზმი უარყოფს სხეულის არსებობას, რასაც მოწმობს ბუდას საუბარი მოსწავლეებთან“ [28]. საოცარია ერთი ფაქტი, რომ ბუდას სწავლებით სიცოცხლე არ იცვლება სიკვდილით, არამედ ის იყო და იქნება. ამ პროცესს განიხილავენ ახლავს შემეცნებითი და სიკვდილი განიხილება არამხოლოდ ბუნებრივად, არამედ სასურველ ფაქტადაც [29], მას აქვს სამი სახე, ხასიათდება ციკლურობით და ა.შ.

„ყოველი შენი სუნთქვა - სიკვდილისკენ ნაბიჯია“ [30]. ისლამში სიკვდილს და საერთოდ გარ-

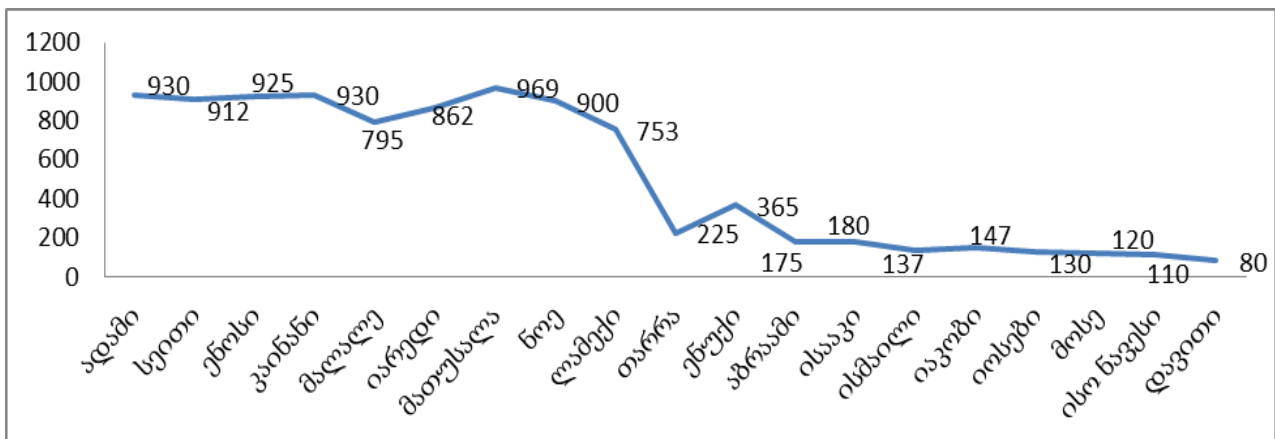
დაცვალების შემდეგ სულის მდგომარეობას („საიქიო - აპირეთი - აფტერლიფე“) უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება. ყურანით ისლიმისტს არ უნდა ეშინოდეს სიკვდილის და იგი მუდმივად უნდა ზრუნავდეს „აპირეთზე“, რაც თავის მხრივ ავალდებულებს მას, რომ ყველა მისი ქმედება იყოს გააზრებული [31]. შესაბამისად, ყურანი პირდაპირ მიუთითებს, რომ ყოველი ადამიანი „განიკითხება“ მის მიერ ჩადენილი ბოროტი და კეთილი საქმეებისთვის და უნდა იყოს მუდმივად მზად სიკვდილისათვის [31]. ისლამში სიკვდილის გაგებას დიდი როლი ენიჭება (ყურანში იგი 160-ჯერ არის ნახსენები [33]). თითოეულმა ზრდასრულმა მუსულმანმა იცის, რომ ყურანის სწავლებით, მას მოუწევს გარდაცვალების შემდეგ ყველა ქმედებაზე პასუხისგება. ამით ისინი მუდმივად ფიქრობენ თითოეულ გადაგზულ ცხოვრებისეულ ნაბიჯზე, რომ ხილულ სამყაროში ცხოვრება დროებითია და ყველა მოკვდავია [34].

„როცა ჩვენ ვართ, სიკვდილი არ არის, ხოლო როდესაც სიკვდილი არის, ჩვენ აღარ ვართ. ასე რომ, იგი სრულებით არ ეხება არც ცოცხლებს, არც მკვდრებს, რადგან პირველთათვის იგი არ არსებობს, მეორენი კი უკვე აღარ არსებობენ“ (ეპიკურე). ძირითად ფილოსოფიურ მიდინარეობებში გვხვდება სიკვდილის გარკვეულწილად მიმსგავსებული შინაარსი. მაგალითად, ანტიკურ ფილოსოფიაში სიკვდილის გონივრული გააზრება სოკრატესთანაა მოცემული. იგი რადიკალურად უდგება სიკვდილს და თვლის, რომ სიკვდილი სიცოცხლის უარყოფა არ არის. სიკვდილი სულის გაყრაა სხეულთან... პლატონის კონცეფციაში სიკვდილის დროს თავისუფლდება რა სხეულისაგან, სული ჭეშმარიტებას სწვდება, ბევრად უკეთ აზროვნებს, ესმის და გრძნობს, ვიდრე სხეულის ტყვეობაში ყოფნის დროს. ადამიანს შეუძლია მოიპოვოს უკვდავება, თუკი თავად შექმნის ისეთ წანამძღვრებს, სულს რომ მისცემს შესაძლებლობას დაუბრუნდეს ღვთაებრივ ბუნებას. სტოელების აზრით, ყოველ დღეს სიკვდილისაკენ მივყავართ. ადამიანს გაცნობიერებული უნდა ჰქონდეს, რომ თავად სიცოცხლე შეიცავს სიკვდილს [35]...

„სადა არს, სიკუდილო, საწერტელი შენი?“ (ოსე 13, 14; I კორ. 15, 55). ყველა დროის ადამიანი ფიქრობდა როგორ გაეხანგრძლივებინა სიცოცხლე, უამრავი თეორიებიც კი შეიქმნა, დასახელდა ასაკმიღწევის რეკორდები, მაგრამ დღევრძელი სიცოცხლის მიღწევის საწყისების მოძებნა და/ან კანონზომიერების დადგენა მაინც არ მოხდა. მაინც სად ვეძებოთ დღევრძელობის მიღწევის წყაროები? „არავინ ჩუენგანი თავით თუსით ცოცხალ არს, და არავინ თავით თუსით მოკუდების; რამეთუ გინა თუ ცხოველ ვართ, უფლისად ცხოველ ვართ“ (რომ. 13, 7-8). რას ფიქრობს და როგორი დამოკიდებულება აქვს სიცოცხლესთან და სიკვდილთან ქრისტიანს, ბუნებრივია, რომ ჩვენთვის უფრო საინტერესოა. რათქმა უნდა, ეს წყარო მხოლოდ ღვთისგანაა და მისი მცნებების აღსრულებაშია! აი სიცოცხლის ხანგრძლივობის ზრდის კანონზომიერი საფუძველი, რომელიც ძველი აღთქმის მამამთავრებიდან [36] „მოღის“ (იხ. გრაფიკი №4).

გრაფიკი №4

სიცოცხლის ხანგრძლივობის დინამიკა ადამის გაჩენიდან დავით მეფემდე (წინასწარმეტყველი)

„სიცოცხლე ესაა გონების, სულისა და სხეულის ერთობა და თანაშერთვა, სიკვდილი კი არის არა თანაშერთულთა მოსპობა, არამედ დარღვევა მათი კავშირისა, რადგან ღვთისგან ნარჩუნდება ყველა მათგანი რღვევის შემდეგაც“ [37, 30]. „აჰა, ესერა, მიმიცემიეს თქვენ წინაშე დღესდღე ცხორება და სიკუდილი... ისმინე მცნებანი უფლისა ღმრთისა შენისანი, რომელსა-ესე მე გამცნებ შენ ... და დაიმარხნე ყოველნი მცნებანი მისნი და სამართალნი მისნი და მშჯავრნი, სცხონდეთ და განმრავლდეთ... უკეთუ ... არა ისმინო შენ უფლისა ღმრთისა შენისა ... გაუწყებ შენ დღესდღე, რამეთუ ... არა დღევრძელ იყვნეთ თქვენ ქუეყანასა მას ზედა (2 სჯ. 30, 15-18, [38]) და „... თავით თვისთ განჩინება იგი სიკუდილისა მთავრად“ (II კორ. 1, 9). სიკვდილი, როგორც მოვლენა, არ მადის ღვთისგან! „რამეთუ ღმერთმან სიკუდილი არ დაჰბადა“ (სიბრ. 1, 13), არამედ „უფლის თქუმა იგი მიუდგის და შვის ცოდვა და ცოდვა იგი სრულიქმნის და შვის სიკუდილი“ (იაკ. 1, 15) და „ვითარცა-იგი ერთისა მის კაცისათვის ცოდვა სოფლად შემოჰდა და ცოდვისა ძლით - სიკუდილი, და ესრეთ ყოველთა კაცთა ზედა სიკუდილი მოიწია, რომლითა ყოველთა შესცოდეს“ (რომ. 5, 12), ანუ სიკვდილი - ჩვენი ცოდვით დაცემის საზღაურია, დალა და სხვა არაფერი. იგი ჩვენს გამო გაჩნდა ჩვენივე ცხოვრებაში, ვინაიდან ცოდვის მემკვიდრეობით დაკარგვდ მიწაზე საუკუნო ცხოვრება! [39]

„... ყოველი, რომელი არა სარწმუნოებით არს, იგი ცოდვა არს“ (რომ. 13, 23). მორწმუნემ (ვინც საუკუნო ცხოვრებაზე ფიქრობს) ასეთი საშინელება უნდა მიიღოს, როგორც „სიკუდილი კაცისა განსუენება არს“ (იობ. 3, 23) და „ვინ არს კაცი, რომელი ცხონდეს და არა იხილოს სიკუდილი“ (ფს. 88, 49). წმ. ტიხონ ზადონელი გვმოდვრავს, რომ სიკვდილი ჩვენთვის ნაცნობიცაა და უცნობიც. ნაცნობია, რადგან ყველა გარდაიცვლება; უცნობია, რადგან არ ვიცით როდის, როგორ და სად მოხდება ეს. რაც მეტს ვცხოვრობთ, მით უფრო იღვევა ჩვენი დარჩენილი ცხოვრება, გვიმცირდება სიცოცხლის დღენი და ვუახლოვდებით სიკვდილს [40].

ქრისტიანული ცხოვრების წესით შეგვიძლია გავიხანგრძლივოთ სიცოცხლე, როგორც ამას ისტორიულად და რეალურად აღწევდნენ მორწმუნენი, მათ შორის, ერთი მყოფნიც და სასულიერო პირები (მამათავრები, ქრისტეს აღმსარებლები, მეუღაბნოე მამები და ა.შ.). ამდენად, შეგვიძლია მივიერ ცხოვრებაშივე მივალწიოთ დღევრძელობას და, ამასთან, შევქმნათ ჩვენი საუკუნო ცხოვრების წინაპირობები და, საერთოდ, არ უნდა შეგვაშინოს სიკვდილმა, თუ მას აღვიქვამთ როგორც შანსს, რომლის დადგომით მოვიპოვებთ სულის მარადიული ცხონებას, რამეთუ ამბობს უფალი: „მე ცხორება საუკუნო მივსცე მათ, და არა წარწმედენ უკუნისამდე“ (ინ. 10, 28) და რადგან ეს ჭეშმარიტებაა, მაშინ სიკვდილი - „ამიერიდან სასურველ ხარ შენ მართალთათვის, ვითარცა განუყოფელად ღმრთისა შემაერთებელი“ [41].

„განწვალა ღმერთმან შორის ნათლისა და შორის ბნელისა და უწოდა ღმერთმან ნათელსა დღე და ბნელსა უწოდა ღამე. და იქმნა მწუხრი და იქმნა განთიად დღე ერთი“ (დაბ. 1, 4-5). რაც შეეხება დროის ხანგრძლივობას, რომლის მიხედვით იზომება სიცოცხლის ხანგრძლივობა, ანუ ასაკი [42], იგი ბიბლიურად იწყება დღე-ღამის ათვლით [43], რომელთა ერთობლიობით, ჩვეულებრივ, მიიღება ერთი წელი, თუმცა წმ. წერილში გვხდება ისეთი ადგილებიც, როცა „დღის“ შინაარსი მოიცავს როგორც დროის კონკრეტულ მომენტს ან ზომას, ისე გარკვეულ ხანგრძლივობას და პერიოდს [44].

უნდა გვეშინოდეს თუ არა სიკვდილის? „ვინ არს კაცი, რომელი ცხონდეს და არა იხილოს სიკუდილი“ (ფს. 88, 49). მეომარს, რომელსაც ეშინია, ვერასოდეს გამოიხენს სიმხნევს, ჩაიდენს სიმამაცეს და მიაღწევს გამარჯვებას, „ვითარცა-იგი წინა-უც კაცთა ერთ გზის სიკუდილი“ (ებრ. 9, 27). ქრისტიანული რელიგია (ასევე, ისლამი და სხვა ტრადიციული) ასწავლის, რომ ფაქტობრივად სიკვდილი თავისი დადგომით არ წყვეტს ადამიანის არსებობას, არამედ სახეს უცვლის და კვდება მთლიანობაში არა ადამიანი, არამედ მხოლოდ სხეული, ხოლო სიცოცხლეს უკვდავად ინარჩუნებს სული [45], რომლითაც ადამიანი ემსგავსება ღმერთს და როგორც გმოდვრავს უფალი: მე „ვარ ღმერთი აბრაჰამისი და ღმერთი ისაკისი და ღმერთი იაკობისი? ... ღმერთი მკუდართა, არამედ ცხოველთა“ (მთ. 22, 32). წმ. ეგნატე (ბრიანჩანინოვი) გვმოდვრავს, რომ სიკვდილი არის უდიდესი საიდუმლო, იგი ადამიანის მიწიერი, დრო-

ბოთი და ხანმოკლე ცხოვრებიდან მარადისობაში დაბადება! [46] გვამხნევენს წმ. იოანე ოქროპირი: ყოველთვის ელოდე სიკვდილს, მაგრამ არასდროს შეგეშინდეს, რადგან ერთიც და მეორეც სიბრძნის ნიშანია [47] და არ უნდა გვეშინოდეს, რადგან „სოფელსა ამას ჭირი გაქუს, არამედ ნუ გეშინინ, რამეთუ მე მიძლევიეს სოფელსა“ (ინ. 16, 33), რამეთუ „მაშინ აღესრულოს სიტყუა იგი წერილისა: დაინთქა სიკუდილი ძლევითა“ (1 კორ. 15, 54; [48]).

ბუნებრივია, ყველა ადამიანი ოცნებობს დღეგრძელ სიცოცხლეზე, მაგრამ ქრისტიანმა, გვასწავლის წმ. ტიხონ ზადონელი, ამასთან უნდა იფიქროს ასევე ნეტარ სიკვდილზეც [49]. გამოდის, რომ ისეთი ცხოვრების წესით უნდა ვიცხოვროთ და ვიზრუნოთ სიცოცხლის გახანგრძლივებაზე, რომელიც „ნეტარ სიკვდილთან“ მიგვიყვანს. ცალკეულ მოქალაქეთა საკუთარ სიცოცხლეზე ასეთი მცდელობით, საზოგადოება მიიღებს სოციალური სტაბილურობის და კეთილდღეობის ამაღლების გარანტიას, გაუმჯობესდება მოსახლეობის ჯანმრთელობის მდგომარეობა, ჯანდაცვაზე სახელმწიფო ხარჯების უკუგება და განხდება სიღარიბის დაძლევის რეალური შანსიც [50], მიიღწევა (ასაკის და საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით) მოკვდაობის კოეფიციენტების შემცირების გზები, გამოიკვეთება სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის ზრდის პერსპექტივები და შემცირდება მოსახლეობის „დაბერების“ მოსალოდნელი უარყოფითი შედეგები და ა.შ. ყველაზე დიდი მზრუნველი ხომ ყოველთვის ჩვენთანაა - ღმერთი, რამეთუ ამბობს უფალი - „მე შენ თანა ვარ, უფალი ღმერთი შენი, ყოველსა ადგილსა, ვიდრეცა ხვდოლი“ (ისლ, 1, 9).

წყაროები და შენიშვნები:

1. რატქმა უნდა, მნიშვნელოვანია პიროვნების ინდივიდუალური მცდელობაც, რამეთუ „არავინ სადა თავი თვისი მოიძულოს, არამედ ზრდინ და ჰფუფუნენ მას“ (ეფ. 5, 29).

2. მათ შორის, სამწუხაროდ, ბოლომდე არ გამომჩნდა ხელისუფლების პოლიტიკური ნებაც - ირჩევს თუ იგი პრიორიტეტად ამ პრობლემის გადაწყვეტას თუ კვლავ შეეცდება მიაღწიოს მხოლოდ, უბრალოდ „მინიმალურ დონეს და ა.შ.“

3. ან პირიქით, რომლის ნათელი მაგალითი იყო XX-XXI სს. მიჯნა, რამაც დადი დაასვა საქართველოს მოსახლეობის სტრუქტურას, რაც აისახა კიდევ დემოგრაფიული მახასიათებლების გაუარესებაში, რაც შეეხება მათ აღდგენას, სასურველ ნიშნულამდე მისვლას დიდი დრო დაჭირდება.

4. ვრცლად: Bloom, D., Canning, D., The Health and Wealth of Nations // Science. 2000. Vol. 287. Issue 5456; Preston, S., The Changing Relation Between Mortality and Level of Economic Development // Population Studies. 1975. Vol. 29. Issue 2; Subramanian, S. V., Belli P., Kawachi I., The Macroeconomic Determinants of Health // Annual Review of Public Health. 2002. Vol. 23.

5. ოჯახის ყველა შემოსავლის ფარდობა წევრთა რაოდენობაზე

6. ასევე, კომერციული ბანკების მონაცემებით გაანგარიშებული ანაბრების ჩაწოდის კოეფიციენტის და შენახვის ვადის მაჩვენებლებით შეიძლება ასევე ვისმჯელოთ მოსახლეობის დანახვების სტაბილურობაზე, რაც ცხოვრების დონის მნიშვნელოვანი მახასიათებელია.

7. www.euro.who.int

8. განქორწინებათა რიცხვის ფარდობა ქორწინებათა რიცხვთან. შეიძლება აქ ჩავერთოთ, ასევე, დეპრესიის გამომწვევი სხვა სოციალურ-დემოგრაფიული ფაქტორების მაჩვენებლები.

9. გასათვალისწინებელია ის ფაქტიც, რომ მხოლოდ მაღალი დასაქმება, შემოსავლებისა და კეთილდღეობის ზრდა არ იძლევა ჯანდაცვის სასურველი დონის მიღწევას. მაგალითად, მომპოვებელი და ზოგიერთი გადამამუშავებელი წარმოებამ შეიძლება ნეგატიურად იმოქმედოს გარემოზე, მასზე ზემოქმედების აუცილებელი ზედამხედველობის, კონტროლის და რეგულირების გარეშე, ან კიდევ - ისეთი პროდუქციის წარმოების მაჩვენებლების ზრდამ, რომელიც დაკავშირებულია იმ სახის პროდუქტების წარმოებასთან, რომლებიც უარყოფით გავლენას ახდენენ მოსახლეობის ჯანმრთელობაზე. მოკლედ,

აუცილებელია განისაზღვროს ეკონომიკური ზრდის შედეგების განაწილება „სასურველი“ და „არასასურველი“ ნიშნით. ვრცლად, www.medeconomics.ru-ze

10. Allianz Demographic Pulse-s kvlevis Sedegebi ix. www.allianz.ru-ze.

11. საბაზრო პირობებში, სადაზღვევო ბაზრის განვითარებისათვის ზრუნვის ისტორია საქართველოში მწირია და, საერთო ჯამში, მიმართული არ იყო ფართო ფენებისთვის, არამედ ემსახურებოდა „კერძო ინტერესებს“. „100 ახალი საავადმყოფო“ - პიარ-კამპანია აღმოჩნდა, ვიდრე მოქალაქეებისთვის სარგებელი, რადგან ძალიან მცირე რეგიონებში მოსახლეობის შემოსავლები ჯანდაცვისათვის საჭირო ხარჯების გასაწევად და აშკარა იყო სადაზღვევო ბაზრის მცირე ზომის მოთამაშებიდან სასურველი „ზომისა და ხარისხის“ პროდუქტების შეთავაზება, ამას დაემატა, სადაზღვევო ბაზრის მონოპოლია და ა.შ.

12. ამ პროგრამის ფარგლებში გასათვალისწინებელია, რომ ეკონომიკური და ბიზნეს პროცესების გლობალიზაციამ და ვაჭრობის ლიბერალიზაციამ სწრაფვამ საქართველო დააყენა მნიშვნელოვანი პრობლემის წინაშე, როგორცაა უხარისხო საკვები პროდუქტების, მედიკამენტების და სამედიცინო დანიშნულების საგნების იმპორტი, ამიტომ აუცილებელია მათზე კონტროლის გამკაცრება. არ უნდა დაგვავიწყდეს ასევე, რომ ერთ-ერთი მთავალი პრიორიტეტი უნდა გახდეს მოსახლეობის სანიტარული პირობების გაუმჯობესება, რომელიც დადებითად აისახება ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდაზე და, შესაბამისად, სიღარიბის დაძლევაზე. ჯანდაცვის საერთაშორისო ორგანიზაციის კვლევებით - ანტისანიტარიისთვის დახარჯულ თითოთეულ დოლარს მიაქვს 7 აშშ. დოლარის შემოსავალი, ხოლო უმეკმეღობის გამოსიკარგება წარმოუდგენელი თანხები. ვრცლად www.esa.un.org-ze

13. დაავადების გავრცელების სისწირე, მავნე ჩვევებისადმი მიდრეკილება და ა.შ.

14. wyaro: www.geostat.ge

15. www.euro.who.int; ცნობისთვის, საქართველოში ჯანდაცვის სისტემის ეფექტურობის შეფასება მსოფლიოს ჯანდაცვის ორგანიზაციის მიერ პირველად ჩატარდა 2009 წელს. მათივე ანგარიშით, ეს იყო პირველი ნაბიჯი შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროსთვის, უკეთესი პოლიტიკის ჩამოსაყალიბებლად ხელმისაწვდომი მტკიცებულებების გამოყენების მიზნით. ამავე დროს, ის აშკარად მიუთითებს საიმედო მონაცემების ნაკლებობაზე. სრულად იხილეთ: www.healthrights.ge

16. მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაციის „მაკროეკონომიკისა და ჯანდაცვის“ სპეციალური კომისიის დასკვნით განვითარებადმა ქვეყნებმა 2015 წლამდე ჯანდაცვაზე ხარჯების ფარდობა მშპ-სთან უნდა გაზარდონ 2%-ით. ვრცლად www.euro.who.int-ze

17. წყარო: www.creativeconomy.ru

18. მეტი სიცხადისათვის იხ. www.geostat.ge

19. www.scienceagainstaging.com

20. წყარო: www.geostat.ge

21. www.test.cp.euro.who.int

22. ამერიკელ მეცნიერთა აზრით ერთ სულ მოსახლეზე მშპ-ს მაჩვენებლის გრძელვადიანი ზრდა დამოკიდებულია ზრდასრული მოსახლეობის მოკვდაობის ცვლილებაზე, რატომაც უნდა, სხვა ფაქტორებთან ერთად, და არა პირქით. www.ncbi.nlm.nih.gov

23. www.euro.who.int

24. ამ საკითხის გარშემო სრულად შეიძლება იხილოთ: Миллер М., Влияние уровня здоровья населения на увеличение человеческого капитала, ж. «Креативная экономика» № 7 (19), 2008 г.

25. სულიერი ცხოვრების სახელმძღვანელო, ნაწ. II.

26. www.pravmir.ru

27. www.putimaga.ru

28. www.mystique.com

29. www.antaiji.dogen-zen.de, www.sgi.org, www.buddhanet.net

30. ნ. ბალადა (მუსულმანი სასულიერო მოღვაწე)
31. დაწვრილებით იხ. www.lossofsoul.com
32. ყურანის სწავლებით ადამიანი კვდება ისე, როგორც იცხოვრა. უფრო მეტიც, ამ წიგნით ალაჰისთვის წამებულები ვერ გრძნობენ სიკვდილის „მწარე გემოს“ და ვერც ხვდებიან, რომ გარდაიცვალენ, ხოლო ცოდვილებს ელით საშინელი სიკვდილი... (ყურანი, 8, 50-52)
33. www.islamdag.ru, www.lossofsoul.com, www.assalam.ru
34. www.qurani-kerim.narod.ru, сура «Аль-Анкабут», аят 57, сура «Аль-Джуму'а», аят 8 и сура «Алу 'Имран», аят 185
35. www.sibrdzne.ge
36. რატომ შემცირდა სიცოცხლის ხანგრძლივობა ბიბლიკრი ისტორიით, ქრისტიანული ეკლესიის მნათობი წმ. ეფრემ ასური პირდაპირ მიგვითითებს, რომ ღმერთმა შეამცირა კაცთა სიცოცხლის ხანგრძლივობა სამოცდაათ წლამდე და ესეც წყალობაა, რადგან არ მოხდეს ცოდვებში გამრავლება და განვრცობა, ცოდვისადმი ჩვენზე მიდრეკილობის გამო (www.omolenko.com).
37. სათნოებათმცოდნეობა, ნაწ. 1, №90.
38. წმ. მოსე უფლის სახელით მოძღვრავდა არა მხოლოდ მაშინდელ ებრაელებს, არამედ საუკუნოდ ყველას. შედარ. 2 სჯ. 4, 25-26 და 40; 5, 16 და 33; 6, 2; 11, 9; 17, 20; 22, 7; 25, 15; 30, 9, 18; 32, 47; მსჯ. 2, 7; ფს. 90, 16; ეფს. 6, 3 და ა.შ.
39. შედარებ.: „რამეთუ ჩემდა ცხორებაჲ ქრისტე არს, და სიკუდილი – შესაძინელ“ (ფილ. 1, 21)
40. www.martmadidebloba.ge
41. დაუჯდომელი მიცვალებულთა სულთა შეწვევისათვის, კონდაკი 11.
42. ადამიანის ასაკი - პერიოდის ხანგრძლივობაა მისი დაბადებიდან კონკრეტული დროის მომენტი-სათვის.
43. ექვივალენტობა თანამედროვე წლის დღე-ღამის ზომასთან, უნდა ვივარაუდოთ სამყაროს გაჩენის მე-4 დღიდან. ცნობისთვის, ღვთის მიერ **დღე** დაერქვა სინათლის ბატონობის პერიოდს (ხანგრძლივობას), ხოლო სიბნელის - **ღამე** და ეს მოხდა ადამიანის, ცხოველთა სამყაროს და, საერთოდ, ყოველი ქმნილების სიცოცხლისუნარიანობის არსებობის უზრუნველყოფის და შენარჩუნების მიზნით. შედარ.: ფს. 73, 16; 103, 20-24; იერ. 33, 20-25 და სხვ. ამ საკითხზე არსებობს მრავალი მოსაზრება ბიბლიის განმარტებელთა შორისაც, თუმცა სრულად ვეთანხმები მართლმადიდებელ ღვთისმეტყველთა აზრებს და ვრცელი ინფორმაციისთვის იხილეთ: გუნია ბ., იულიუსის კალენდარი, თბ., 1998 წ., წმ. სერაფიმე როუზი, წიგნი შესაქმისა (სამყაროს შექმნა და ძველი აღთქმის პირველი ადამიანები), თბ. 2004 წ.; www.lopbible.narod.ru, www.creatio.orthodoxy.ru და სხვ.
44. ნებისმიერი შესაძლო სადაო მოსაზრება დროის, როგორც ზომის დაზუსტებისთვის, თუნდაც მასთან დაკავშირებულ სხვა რაიმეს ფაქტის შესახებ, ამ შემთხვევაში დავის და გაუგებრობის მიზეზი ვერ იქნება, რადგან ნაშრომის მიზანი არაა გაარკვიოს და დააზუსტოს კავშირი დროის ისტორიულ, ფიზიკურ ან ასტრონომიულ შინაართან, რომელიმე პერიოდის, ან ეპოქის მიხედვით. თუმცა შედარებისთვის იხ. დაბ. 6, 3; ეკლ. 3, 2; ფს. 38, 5-6; 88, 46; 89, 4; 9-10; მთ. 13, 1; მრკ. 1, 9 და ა.შ.
45. „რამეთუ ვითარცა ჳორცნი თუნიერ სულისა მკუდარ არიან...“ (იაკ. 2, 26). მსჯელობა ამ საკითხისადმი იხილეთ, ასევე, www.blagobor.by-ze
46. www.omolenko.com
47. www.omolenko.com
48. შედარ.: „რამეთუ მე ცხოველ ვარ, და თქვენცა ცხოველ იყვნეთ“ (ინ. 14, 19)
49. www.martmadidebloba.ge
50. „ყრმაჲ ვიყავ და დაუბერდიცა და არა ვიხილე მართალი დაგდებულ, არცა თესლი მისი მოხოველ პურისა“ (ფს. 36, 25)